

Rimsko ruralno naselje Lug kod Bjelovara

Ožanić Roguljić, Ivana; Drpić, Jere; Nodilo, Helena

Source / Izvornik: **Annales Instituti Archaeologici, 2021, XVII, 133 - 141**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:291:859164>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported](#)/[Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

XVII - 2021

UDK 902/904
ISSN: 1848 6363

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Jurjevska ulica 15
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavna i odgovorna urednica/Editor in chief

Katarina Botić

Tehnički urednici/Technical editors

Katarina Botić
Marko Dizdar

Uredništvo/Editorial board

Marko Dizdar, Hrvoje Kalafatić, Ana Konestra, Siniša Krznar, Andreja Kudelić, Bartul Šiljeg, Asja Tonc, Marina Ugarković, Mario Gavranović (Austrija), Boštjan Laharnar, Alenka Tomaž (Slovenija), Vesna Bikić, Perica Špehar (Srbija), Miklós Takács (Mađarska)

Izdavački savjet/Editorial committee

Juraj Belaj, Saša Kovačević, Goranka Lipovac Vrkljan, Daria Ložnjak Dizdar, Branka Migotti, Ivana Ožanić Roguljić, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Tatjana Tkalčec, Željko Tomičić, Ante Uglešić, Snježana Vrdoljak

Lektura/Language editor

Katarina Botić i autori / Katarina Botić and authors (hrvatski jezik/Croatian)

Prijevod na engleski/English translation

Kristina Deskar, Marko Maras i autori / Kristina Deskar, Marko Maras and authors

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Dizajn/Design

REBER DESIGN
Umjetnička organizacija OAZA

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2021.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index
SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam

Izrađeno uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.
Made with the financial support of the Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia.

E-izdanja. Publikacija je dostupna u digitalnom obliku i otvorenom pristupu na <https://hrcak.srce.hr/aia>
E-edition. The publication is available in digital and open access form at <https://hrcak.srce.hr/en/aia>

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Prethodna priopćenja

8 **Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg
Rajna Šošić Klindžić**

Rupe u mreži naselja sve manje: Bračevci – Baščine, novootkriveni neolitički kompleks kružnih utvrđenih naselja i srednjevjekovnog sela

17 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar**

Istraživanja groblja kasnog brončanog doba u Dolini 2020. godine

22 **Andreja Kudelić**

Postupak izrade posuda iz kasnog brončanog doba na nalazištu Kalnik – Igrišće

33 **Antonela Barbir**

Slatkovodni školjkaši u prapovijesnim slojevima na lokalitetu Ilok – dvor knezova Iločkih

40 **Ana Đukić
Filip Franković
Tara Pivac Krpanić
Sanjin Mihelić**

Rezultati probnih arheoloških iskopavanja u Općini Lovas 2011. i 2017. godine

69 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić**

Prapovijesni grobovi na ravnome iz Nakovane na Pelješcu

82 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica**

Grob s položaja Gomile u Zakotorcu na Pelješcu

104 **Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**

Tragovi tekstilne proizvodnje na Gradini Svete Trojice

CONTENTS

Preliminary reports

8 **Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg
Rajna Šošić Klindžić**

Filling the network gaps: Bračevci – Baščine, new Neolithic circular enclosure and medieval village

17 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar**

Excavations at the Late Bronze Age cemetery of Dolina in 2020

22 **Andreja Kudelić**

The process of making vessels during the Late Bronze Age at the Kalnik – Igrišće site

33 **Antonela Barbir**

Freshwater bivalve from the prehistoric layers at the site of Ilok – Dvor knezova Iločkih

40 **Ana Đukić
Filip Franković
Tara Pivac Krpanić
Sanjin Mihelić**

The results of the trial archaeological excavations in the Lovas Municipality in 2011 and 2017

69 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić**

Prehistoric graves on flat terrain from Nakovana on Pelješac

82 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica**

A grave at the Gomile site in Zakotorac on Pelješac

104 **Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**

Traces of textile production on the Sveta Trojica hillfort

<p>112 Lujana Paraman
Marina Ugarković</p> <p>O „helenističkom“ pogrebnom nalazu s Čiova kod Trogira</p>	<p>112 Lujana Paraman
Marina Ugarković</p> <p><i>On the “Hellenistic” burial find from Čiovo near Trogir</i></p>
<p>123 Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić</p> <p>Rimska ruralna naselja u okolici Donjeg Miholjca</p>	<p>123 Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić</p> <p><i>Rural Roman settlements near Donji Miholjac</i></p>
<p>133 Ivana Ožanić Roguljić
Jere Drpić
Helena Nodilo</p> <p>Rimsko ruralno naselje Lug kod Bjelovara</p>	<p>133 Ivana Ožanić Roguljić
Jere Drpić
Helena Nodilo</p> <p><i>Rural Roman settlement of Lug near Bjelovar</i></p>
<p>142 Ana Konestra
Goranka Lipovac Vrkljan</p> <p>Privjesak s likom Harpokrata iz rimske keramičarske radionice u Crikvenici (Ad Turres, sjeverna Liburnija)</p>	<p>142 Ana Konestra
Goranka Lipovac Vrkljan</p> <p><i>The Harpocrates pendant from the Roman pottery workshop in Crikvenica (Ad Turres, northern Liburnia)</i></p>
<p>152 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić-Gračanin</p> <p>Lokalitet na rtu Zidine u Loparu u kontekstu obalnih rezidencijalno-gospodarskih kompleksa otoka Raba</p>	<p>152 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić-Gračanin</p> <p><i>The site at the cape Zidine in Lopar in the context of coastal residential and commercial complexes of Rab Island</i></p>
171 Tatjana Tkalčec Keramičke čaše iz burga Vrbovca u Klenovcu Humskom	171 Tatjana Tkalčec <i>Ceramic cups from the medieval castle of Vrbovec in Klenovec Humski</i>
<p>185 Sebatijan Stingl
Marijana Belaj</p> <p>Religijska medaljica pronađena u grobu 253 u Gori kraj Petrinje</p>	<p>185 Sebatijan Stingl
Marijana Belaj</p> <p><i>The religious medal found in grave 253 at Gora near Petrinja</i></p>

Pregledni radovi

193 **Snježana Vrdoljak**

Uljevne kape (Gusszäpfen) i značaj ostave Brodski Varoš (Slavonski Brod)

204 **Asja Tonc
Marko Dizdar
Slavica Filipović**

Metalni nalazi s nalazišta Osijek – Vojarna, Učiteljski fakultet kao tragovi vojne prisutnosti

212 **Eduard Visković
Marina Ugarković**

Zaštitna arheološka istraživanja „kuće Škoko“ u Starom Gradu na otoku Hvaru

221 **Juraj Belaj
Sebastijan Stingl
Valerija Gligora**

O arheološkim istraživanjima ivanovačke kapele na lokalitetu Pakrac – Stari grad 2020. godine

228 **Juraj Belaj
Željko Krnčević**

O arheološkim istraživanjima lokaliteta Mukoš kraj Goriša 2020. godine

Stručni radovi

239 **Tea Kokotović**

Rezultati antropološke analize ljudskih koštanih ostataka s lokaliteta Mukoš kraj Goriša iz 2020. godine

247 **Mislav Fileš
Deniver Vukelić**

Oživljena povijest i komunikacija arheologije s javnošću

Review papers

193 **Snježana Vrdoljak**

Casting jets (Gusszäpfen) and the importance of the Brodski Varoš hoard (Slavonski Brod)

204 **Asja Tonc
Marko Dizdar
Slavica Filipović**

The metal finds from the site of Osijek – Barracks, Faculty of Education as traces of military presence

212 **Eduard Visković
Marina Ugarković**

Rescue excavation of “the Škoko house” in Stari Grad on Hvar island

221 **Juraj Belaj
Sebastijan Stingl
Valerija Gligora**

On the archaeological excavations of the chapel of the Knights Hospitaller at the site of Pakrac – Stari Grad in 2020

228 **Juraj Belaj
Željko Krnčević**

On the archaeological excavation of the site of Mukoš near Goriš in 2020

Professional papers

239 **Tea Kokotović**

Results of the anthropological analysis of the osteological material from 2020 excavations of Mukoš site near Goriš

247 **Mislav Fileš
Deniver Vukelić**

Living history and the communication of archaeology with the public

Kratki izvještaji

255 Jere Drpić

Arheološko istraživanje segmenta ceste Moždenec – Sudovec na položaju Zverinjak

258 Ivana Ožanić Roguljić
Mislav Fileš

Living Danube Limes; projekt dunavskog transnacionalnoga programa EU

Ostala znanstvena djelatnost Instituta za arheologiju

Asja Tonc
Kristina Turkalj

260-268

Short reports

255 Jere Drpić

Archaeological excavation of a segment of Moždenec – Sudovec road at the site of Zverinjak

258 Ivana Ožanić Roguljić
Mislav Fileš

Living Danube Limes; EU Danube Transnational Programme

Additional scientific activity of the Institute

Asja Tonc
Kristina Turkalj

260-268

Karta nalazišta

Map of sites

1. Ilok – dvor knezova Iločkih	12. Zvjerinjak
2. Općina Lovas	13. Klenovec Humski – Plemićki grad Vrbovec
3. Osijek – Vojarna, Učiteljski fakultet	14. Crikvenica – Ad Turres
4. Bračevci – Baščine	15. Lopar – rt Zidine
5. Donji Miholjac	16. Gradina Sveta Trojica
6. Brodski Varoš	17. Goriš – Mukoš
7. Dolina	18. Čiovo
8. Pakrac – Stari grad	19. Hvar – Stari Grad
9. Petrinja – Gora	20. Pelješac – Nakovana
10. Bjelovar – Lug	21. Pelješac – Zakotorac
11. Kalnik – Igrišće	

Rimsko ruralno naselje Lug kod Bjelovara

Rural Roman settlement of Lug near Bjelovar

Prethodno priopćenje
Antička arheologija

Preliminary report
Roman archaeology

Primljeno/Received: 17. 06. 2021.
Prihvaćeno/Accepted: 01. 12. 2021.

IVANA OŽANIĆ ROGULJIĆ
Institut za arheologiju
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
ivana.ozanic@iarh.hr

JERE DRPIĆ
Institut za arheologiju
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
jdrpic@iarh.hr

HELENA NODILO
Kaptolska 26
HR-10000 Zagreb
hnodilo@gmail.com

Brojni slučajni nalazi u okolici grada Bjelovara, ali i na prostoru samog grada upućivali su na postojanje rimskodobnih arheoloških lokaliteta. Potvrda je stigla u vidu zaštitnih arheoloških istraživanja prilikom gradnje istočne obilaznice grada Bjelovara 2017. godine, kada je lokalitet otkriven na položaju Lug. Utvrđeno je da je riječ o većem jednoslojnom antičkom ruralnom naselju, koji se prema pronađenim nalazima datira u period od 2. do 4. st.¹

Ključne riječi: antika, rimsko selo, južna Pannonia, Bjelovar, Lug, ruralno naselje

Numerous accidental finds in the vicinity of the town of Bjelovar, and also in the area of the town itself, indicated the existence of Roman archaeological sites. The confirmation for this arrived in the form of rescue archaeological research during the construction of the eastern bypass road around the city of Bjelovar in 2017, when the site was discovered at the position called Lug. It was ascertained that this is a larger roman rural settlement, which according to the findings, dates between the 1st and 4th century AD.

Key words: antiquity, Roman village, southern Pannonia, Bjelovar, Lug, rural settlement

Uvod

Kroz literaturu se provlači podatak kako su na bjelovarskom području u antici postojala manja naselja i veći broj rimski vila uz rimske ceste (Gerić 1989: 36). Sporadična ali učestala distribucija nalaza rimske keramike, stakla, novaca, vodovodnih cijevi i stela potkrepljuju te navode (karta 1). Primjerice jedan od najznačajnijih nalaza svakako je ostava iz 4. stoljeća, nađena sjeverno od današnjeg centra Bjelovara, s 3970 komada brončanih folisa careva Maksimina Daje, Konstantina I. i Licinija

(druga tetrarhija kasnog Carstva) kovanih u Sisciji i Nikomediji (Jakovljević 2007; 2012; Pavlović 2013). Značajni nalazi koji omogućavaju rekonstrukciju života i naseljavanja u antici su i ostaci cesta. Na bjelovarskom prostoru su uočeni ostaci, tj. pravci dviju rimskih cesta. Jakovljević navodi kako je jedna rimska cesta išla u smjeru zapad – istok preko Klokočevca i šume Bedenik, čiji su tragovi bili vidljivi prilikom melioracijskih radova 1940. godine, te da je nakon toga prelazila potok Plavnicu na pravcu današnje bjelovarske Zagrebačke ulice, gdje je njen trag uočen na dubini od 180 cm, a nastavljala je dalje ispod današnjeg Kvaternikova trga prema Mlinovcu. U literaturi se također navodi da su pri prvom rekonstrukciji današnjeg mosta na potoku Bjelovackoj (1945. godine),

1 Članak predstavlja rezultat rada na projektu LIFE ON THE ROMAN ROAD (LRR): communications, trade and identities on Roman roads in Croatia from 1st – 8th CE (UIP-05-2017-9768), financiranog od Hrvatske zaklade za znanost.

Karta 2 Arheološke sonde na lokalitetu Lug u toku istraživanja (kartografski izvor: Geoportala DGU; prilagodio: J. Drpić)

Map 2 Archaeological trenches at the site of Lug during the excavation (map source: Geoportala DGU; adapted by: J. Drpić)

Pregled arheoloških istraživanja na lokalitetu Lug²

Zaštitna istraživanja na lokalitetu Lug uključivala su dvije veće sonde, čija je ukupna površina iznosila 10 500 m², s prosječnom širinom od 30 m (sl. 1–2). U iskopu su ispod humusnog i aluvijalnog sloja pronađene gusto raspoređene arheološke strukture, ukopane u arheološki sterilan pedološki sloj (zdravicu). Sondiranjem je utvrđeno da se lokalitet proteže u dužini od najmanje 430 m u smjeru sjeveroistok – jugozapad, na položaju koji je ranije presječen lokalnom cestom koja povezuje sjeverno naselje grada Bjelovara, Trojstveni Markovac, s naseljem Novoseljani istočno od Bjelovara. Definirano je ukupno 2511 stratigrafskih jedinica, koje se datiraju isključivo u antičko razdoblje. Tokom ovih istraživanja nisu pronađeni *in situ* nikakvi elementi zidane arhitekture, već su pronađeni ostaci ukopanih struktura: jame, rupe za stupove, jarci za ograde, kanali i polukopani objekti. Također, utvrđeno je kako se arheološke strukture pronađene na jugozapadnoj strani iskopa nadovezuju na one pronađene na livadi istočno od šume Lug, kao i na one unutar južnog dijela šume. Pronađene ukopane arheološke strukture, često su gusto nanizane i međusobno se preklapaju, što svjedoči o čestom popravljaju ili izgradnji novih objekata na istom mjestu, tj. o intenzitetu života unutar ovog naselja. Ovakav stratigrafski odnos međutim rezultirao je otežanom interpretacijom stratigrafskih jedinica te smanjio mogućnost razumijevanja njihova odnosa. Uprkos tome, prepoznato je ukupno 16 stambenih objekata pravokutnog oblika. Učinjeno je to na osnovu prostornih tragova ukopa stupova i kanala (sl. 1–2). Uz ove objekte prepoznati su i drugi manji nadzemni objekti. Veći objekti su interpretirani kao drvene stambene kolibe, građene od greda i dasaka, s krovovima od organskih materijala. Razlog takvoj interpretaciji leži u činjenici da

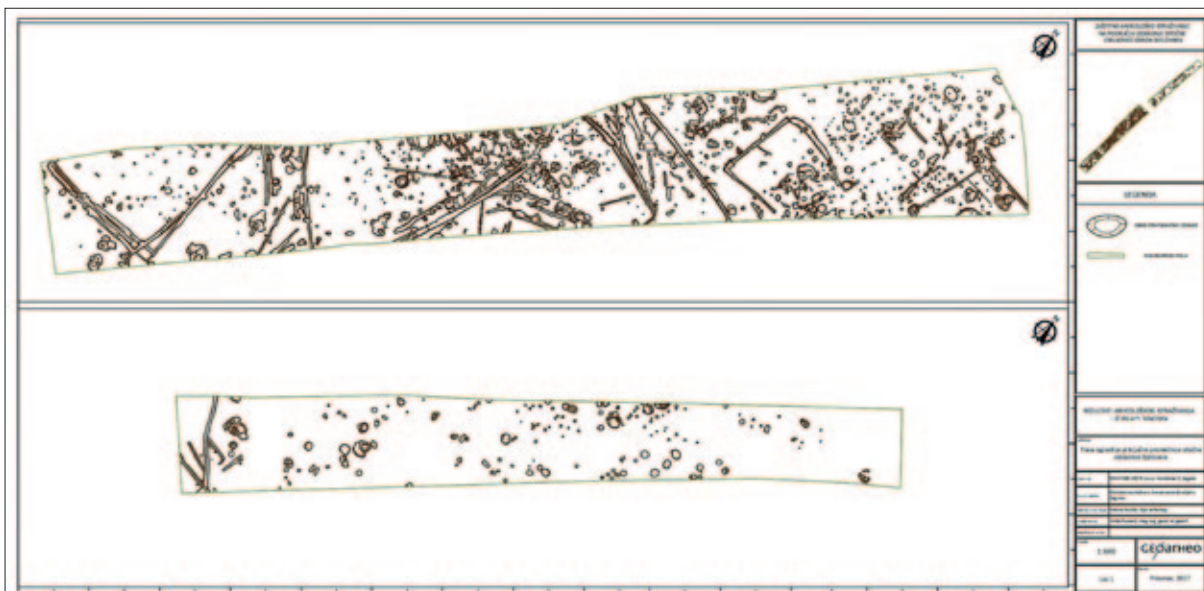
prilikom istraživanja nije utvrđena veća količina ostataka kućnog lijepa (da bi se uzeo u obzir kao konstrukcijski element kuća) te male količine rimskog građevinskog materijala (kamena, cigle i krovnog crijepa).³ Manji pronađeni objekti (ranije u tekstu spomenuti), za koje je utvrđeno da su prostorno vezani uz veće, interpretirani su kao nadstrešnice ili pomoćni objekti (spremišta alata, tj. manji radni prostori). Pronađeno je i mnoštvo jama nepravilnog oblika, koje su imale funkciju radnih prostora, spremišta (pohrana hrane unutar objekta), tj. odlagališta otpada (van objekata). Kanali raznih dimenzija i funkcija također su pronađeni na ovom lokalitetu. Osim funkcije razgraničavanja objekata u obliku ograda (kanali s ukopanim stupovima), za pojedine kanale je utvrđeno da su imali i funkciju drenaže, tj. odvodnje vode unutar naselja. Od ostalih tragova arhitekture, svakako valja izdvojiti i dvije plitko ukopane strukture izrazito pravokutnog oblika i zaobljenih rubova, koje su bile zapunjene zapečenom zemljom. Definirane su kao peći, tj. strukture za pripremu hrane,⁴ a zapečena zemlja koji je pronađen u njima, kao ostatak konstrukcije same peći. Ukopane strukture su zapunjene pjeskovitom ilovačom, tamno sivo-smeđe boje, s ponegdje primjesama usitnjenog građevinskog otpada, životinjskih kostiju, fragmentiranih keramičkih posuda i malobrojnim drugim predmetima od željeza, bronce, stakla i kamena. Sitni nalazi (Dragičević 2019: 112–119) se mogu preliminarno datirati u vremenski period od 2. do 4. stoljeća. Kako ovim zaštitnim istraživanjima nije bilo obuhvaćeno čitavo naselje,⁵ za sada nije moguće sa sigurnošću definirati i čitav tlocrt, tj. prostorni raspored svih objekata i cjelina (domaćinstva) unutar ovog naselja. (Nodilo 2017).

2 Svakako valja napomenuti da u ovim istraživanjima nije istražena kompletna površina lokaliteta, već samo onaj dio koji se nalazi na trasi obilaznice.

3 U čitavom istraženom dijelu pronađeno je ukupno 130 fragmenata opeke te svega par ulomaka tegula.

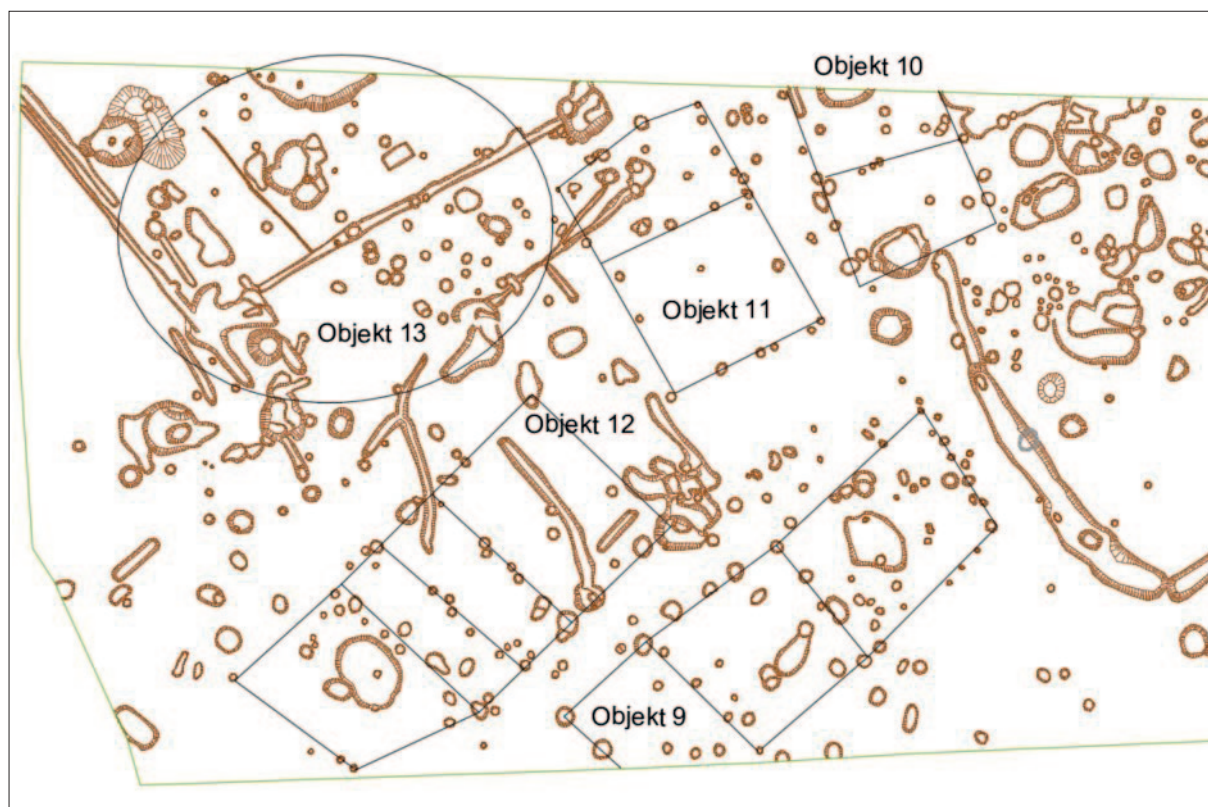
4 Slične strukture su pronađene na lokalitetu Virovitica – Kiškoriya jug (Jelinčić Vučković 2015).

5 Definiran je samo istočni rub naselja gdje je primjećeno da arheološke strukture postupno nestaju.

Sl. 1 Generalni plan lokaliteta Lug nakon istraživanja (izradila: H. Nodilo za Geoarheo, 2017)

Fig. 1 General ground plan of the site Lug after the excavation (made by: H. Nodilo for Geoarheo, 2017)

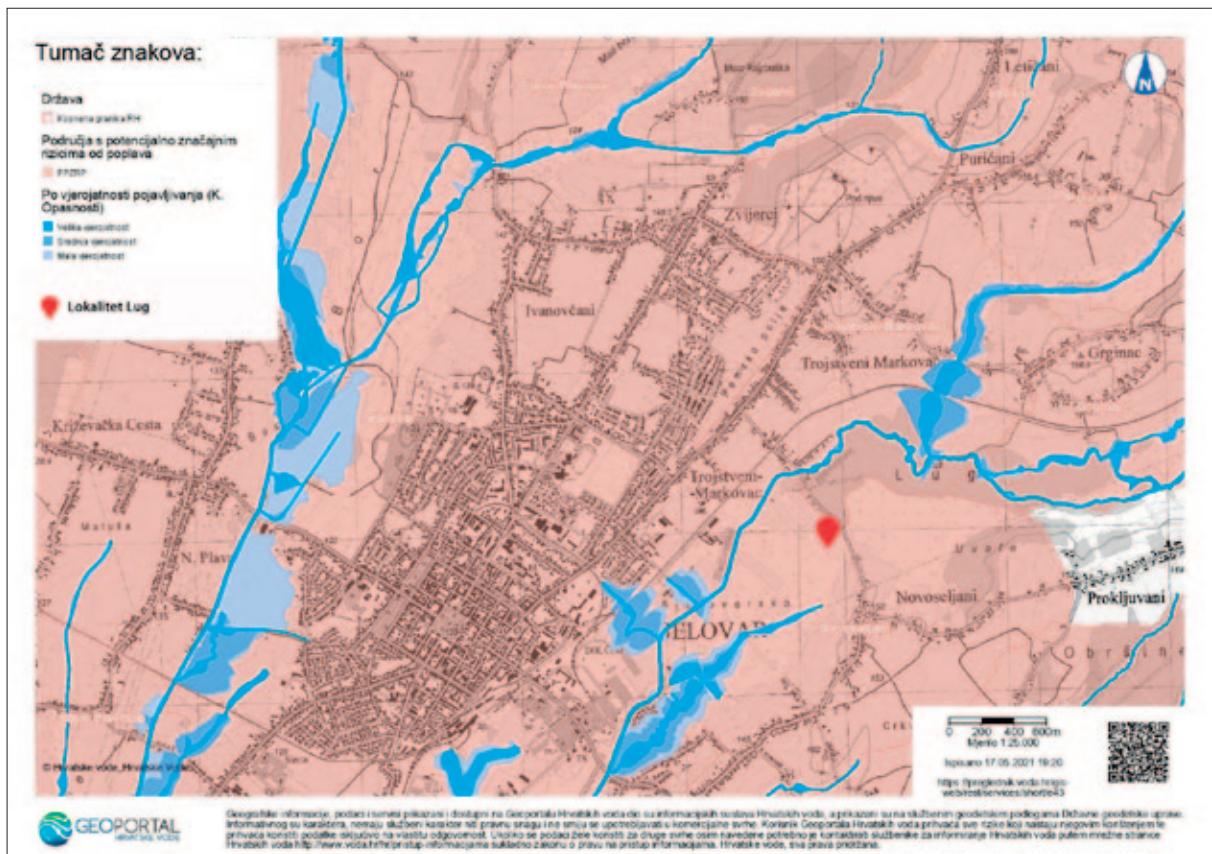
Sl. 2 Neki od mogućih objekata koji su prepoznati u sjevernom dijelu južne sonde (izradila: H. Nodilo za Geoarheo, 2017)

Fig. 2 Some of the possible structures recognized in the northern segment of the southern area (made by: H. Nodilo for Geoarheo, 2017)

Antički nalazi u bližoj okolini lokaliteta Lug s osvrtom na jedan prostorni aspekt

Iako stanje istraženosti antičkog horizonta na bjelovarskom području još uvijek ne dopušta šire razumijevanje naseljenosti ovoga kraja u antici, nalazi koji su pronađeni u bližoj okolini lokaliteta Lug ipak nam omogućavaju dobivanje malo šireg arheološkog i prostornog konteksta unutar kojeg se nalazi naselje u Lugu. Prvi značajan nalaz kojeg u ovom kontekstu

svakako treba spomenuti je pronalazak rimske nekropole, 1 km zračne linije južno od lokaliteta Lug, u naselju Novoseljani. Tamo je 1870. godine prilikom zemljanih radova pronađeno devet rimskih grobova, a spominje se i pronalazak novca careva Konstantina II. (337. – 340.) i Konstansa (340. – 350.). Ti nalazi nažalost nisu sačuvani, kao ni sama nekropola (Lovrenčić 1960; Jakovljević 2012: 23). Usprkos toj činjenici već i sam podatak o prostornom smještaju nekropole nedaleko od lokaliteta Lug, govori nam u prilog mogućoj povezanosti, tj.

Karta 3 Položaj lokaliteta Lug u odnosu na grad Bjelovar i moguća okolna plavna područja (izvor: Geoportalo Hrvatske vode; prilagodio: J. Drpić)

Map 3 Position of the site of Lug in relation to the city of Bjelovar and the possible surrounding flood zones (source: Geoportalo of Hrvatske vode; adapted by: J. Drpić)

koegzistenciji nekropole u Novoseljanim i naselja u Lugu i to najvjerojatnije kroz period kasne antike, tj. tijekom 4. stoljeća. U prilog tome ide i činjenica da na dosada istraženom dijelu naselja u Lugu nisu pronađeni nikakvi ukopi funeralnog karaktera,⁶ kao što je to primjerice na antičkom naselju sličnih karakteristika, u Gornjem Vukojevju (Dizdar et al. 2012). Također, prostorno nekropola korelira i s mogućim križanjem dviju (ranije u tekstu spomenutih) rimskih cesta. Nadalje, vezano uz položaj lokaliteta Lug, prepoznat je još jedan zanimljiv prostorni aspekt. Naime, ovo rimsko naselje se nalazi na relativno močvarnom prostoru, neposredno uz potok Bjelovacku i šumu Lug, koji je općenito plavan,⁷ ali s relativno manjim rizikom od većih poplava (karta 3). Ovo na prvi pogled može biti zbunjujuće jer zašto bi se naselje organiziralo na položaju gdje postoji bilo kakav rizik od poplava? Međutim, uz određene drenažne radnje i isušivanje dijela močvare,⁸ to svakako ima smisla, a posebno u kontekstu mogućnosti i potencijala poljoprivrednih aktivnosti koji pružaju takvi periodički plavni položaji u blizini naselja. Studije o utjecaju periodičnih poplava na pozicioniranje rimskih naselja u Španjolskoj (Orengo et al. 2010) ali i susjednoj Mađarskoj, pokazale su da se rimske vile

često pozicioniraju upravo na takvim položajima, kako bi osigurali čim bolju fertilnost zemlje, a time i bolju poljoprivrednu produkciju (Vágvölgyi 2015: 131). Stoga bi u budućim istraživanjima valjalo svakako obratiti veću pažnju na taj okolišni faktor i njegov utjecaj na život u rimskim ruralnim naseljima južne Panonije.

Lokalitet Lug u širem geografsko-arheološkom kontekstu

Ako ucrtamo lokalitet Lug na kartu poznatih, tj. barem djelomice istraženih rimskih naselja na širem prostoru kontinentalne Hrvatske, uočavamo da je Lug za sada jedino arheološki istraženo antičko naselje na širem bjelovarskom prostoru. Također, prvi je to lokalitet na spomenutom prostoru koji bi se tipološki mogao odrediti kao ruralno naselje, tj. rimski *vicus*(?).⁹ Unatoč općenitom intenziviranju proučavanja rimskih ruralnih naselja na prostoru hrvatskog dijela južne Panonije u posljednja dva desetljeća (Ožanić et al. 2020: 71), prepoznat je i objavljen tek manji broj rimskih naseobinskih lokaliteta, što se posebice odnosi na rimska seoska naselja. Primjetno ih je više istraženo na istoku i zapadu u odnosu na centralni dio južne Panonije (Leleković, Rendić-Miočević 2012: 279). Istraživanjem lokaliteta Lug, djelomično se ipak popunio taj prostorni nesrazmjer koji je najviše vidljiv upravo na bjelovarskom prostoru. Možemo pretpostaviti

6 Naravno, dopuštamo da ovo može biti i samo stvar nepotpune, tj. djelomične istraženosti lokaliteta.

7 Prema hidrološkoj karti područja grada Bjelovara (sl. 3), čitav prostor oko Bjelovara stavljen je u kategoriju većeg ili manjeg rizika od plavljenja. Primjetno je kako se prostor na kojemu se nalazi lokalitet Lug ali i sam grad Bjelovar nalazi između dva područja mogućeg jačeg plavljenja, tj. na prostoru koje je manje rizično za plavljenje.

8 Drenaža, tj. odvodnja je bila uobičajena i poznata praksa u Rimskom Carstvu (v. Wilson 2000).

9 Sa samim definiranjem tipa naselja, treba za sada svakako biti oprezan zbog nedostatka izvora i natpisa koji bi nam o tome svjedočili, ali prije svega nepotpune istraženosti ovog lokaliteta.

Karta 4 Položaj lokaliteta Lug u odnosu na antička naselja u okolici (izvor: Digital atlas of the Roman Empire; prilagodio: J. Drpić)

Map 4 Position of the site of Lug in relation to the settlements from antiquity in the vicinity (source: Digital atlas of the Roman Empire; adapted by: J. Drpić)

da je takav nesrazmjer ponajviše posljedica upravo samo općenito slabije istraženosti. Naime, bjelovarsko područje ima veliki geografsko-prometni potencijal te je logična točka povezivanja istoka i zapada, tj. sjevera i juga centralne Hrvatske (Slukan Altić 2012). Taj prostorni značaj svakako se morao očitovati i u rimskom razdoblju. U prilog tome ide korelacija grada Bjelovara s poznatim antičkim centrima. Naime, Bjelovar se nalazi na gotovo jednakim udaljenostima od poznatih antičkih centara u njegovoj bližjoj okolici (Jakovljević 2007: 58) što možemo reći i za antičko naselje u Lugu, koje se nalazi neposredno uz današnji Bjelovar. Primjerice, od Komina (rim. *Pyri*), Lug je udaljen 40-ak km, a zanimljivo je da se nalazi na polovici puta (karta 4), smjera istok – zapad, između Varaždinskih Toplica (rim. *Aquae Iasae*)¹⁰ i Daruvara (*Aquae Balissae*), rimskih termalnih centara koji se vezuju uz teritorij starosjedilačkog plemena Jasa (Shejbal 2003; 2004). Upravo toliko je udaljen i od lokaliteta Virovitica – Kiškoriya jug (Jelinčić Vučković 2015), koji je za sada jedini u potpunosti objavljeni lokalitet rimskog sela u bližjoj okolici.¹¹ Iako zbog tek djelomične istraženosti naselja, kao što smo i prije naglasili, nismo u mogućnosti dobiti kompletnu arheološku sliku Luga, usporedbom s ranije spomenutim lokalitetom, ali i

ostalima istih karakteristika na širem prostoru, moguće je ipak djelomično rekonstruirati neke zajedničke obrasce. Primjerice, lokalitet na kojem je pronađeno rimsko ruralno naselje Gornji Vukojevac, koji se datira od 1. do 3. stoljeća (Dizdar et al. 2011; 2012), zatim naselje u Šepkovići, nedaleko od Andautonije (Bugar 2009; 269–273) i lokalitet Sela južno od Đakova (Haraša, Bekić 2007: 75), koji se datiraju od 1. do 4. stoljeća, pokazuju velike sličnosti s rimskim naseljem u Lugu. Konkretno se to odnosi na arhitekturu ovih rimskih naselja, koja je tijekom čitavog perioda egzistiranja u antici bila građena od organskih materijala, dok ukopani objekti zrcale prapovijesno arhitektonsko naslijeđe,¹² uz relativno malu prisutnost opeke i kamena te posebice tegula. S naseljem Gornji Vukojevac, naselje u Lugu ima još jedan značajan zajednički prostorni aspekt, a to je pozicioniranje neposredno uz rimsku vicinalnu cestu¹³ (Dizdar et al. 2011; 2012).

Zaključak

Iako su zaštitna arheološka istraživanja na položaju Lug omogućila samo djelomično sagledavanje ovog lokaliteta, analiza otkrivenih podataka doprinosi

10 Iako se na pravcu iz Akve Jase nalazi gorje Kalnik kao prirodna prepreka, svakako treba uzeti u obzir mogućnost da je kroz to gorje prolazila barem jedna rimska cesta, povoljnim gorskim prijevojima. Primjer zato je prijevoj Kozji Hrbet koji se spominje u srednjovjekovnim izvorima kao pravac „velike ceste“ (Smičiklas 1905: 245–246).

11 Lokalitet Virovitica – Kiškoriya Jug je dosada najbliže otkriveno rimsko selo u odnosu na lokalitet Lug.

12 Isto je primjećeno i na rimskim naseljima na prostoru današnje Srbije koji se determiniraju kao Vici (v. Ilić 2020:73).

13 Na lokalitetu Gornji Vukojevac u istraživanjima su nađeni fragmenti tegula i paljevinski ukopi unutar naselja (Dizdar et al. 2012: 87), što na lokalitetu Lug nije slučaj.

proširivanju dosadašnjih spoznaja o naseljavanju ruralnog prostora južne Panonije, a posebice bjelovarskog područja u rimsko doba. Važnost i vrijednost istraživanja lokaliteta Lug leži u činjenici da je to prvo uopće istraženo rimsko naselje na bjelovarskom području, što uvelike pridonosi boljem razumijevanju rimskog naseljavanja toga, ali i općenito prostora južne Panonije. Stoga možemo reći da se popunila izvjesna prostorna „rupa” u istraživanju antičkih naselja. Nadalje, utvrđeno je da se radi o jednoslojnom rimskom ruralnom naselju koje je prema sadašnjim saznanjima osnovano uz komunikaciju, tj. vicinalnu cestu početkom rimske ekspanzije u južnoj Panoniji, a trajalo je do 4. stoljeća kada prestaje postojati. Možemo reći da je naselje prema sadašnjim saznanjima osnovano i egzistiralo isključivo kroz rimsko razdoblje. Najvjerojatnije se u ovom slučaju radi o rimskom naseljavanju starosjedilačkog stanovništva na nove položaje. Objekti su u ovom naselju kroz čitav period postojanja bili izgrađeni od organskog materijala. Uz

manje količine opeke, nije zasada registrirana zidana arhitektura, već razne ukopane strukture i moguće pravokutne kolibe s nastrešnicama unutar nepravilne prostorne organizacije naselja. Time se na ovom lokalitetu potvrđuje ono što se pokazalo i na lokalitetu Virovitica – Kiškorijski jug, da se prilikom gradnje u rimskim selima južne Panonije rijetko koristi opeka i kamen (Jelinčić Vuković 2015: 351). Takva je situacija prepoznata i na drugim malobrojnim lokalitetima gdje su dosada istražena rimska sela u južnoj Panoniji, primjerice u Ivandvoru kod Đakova ili Liskovcu kod Vinkovaca (Ožanić Roguljić 2009; Leleković, Rendić Miočević 2012: 291, 293–301). Iznesena prostorno-hidrološka razmatranja o naselju Lug zasigurno svjedoče o velikom potencijalu koji bjelovarski prostor pokazuje kada govorimo o pozitivnim faktorima za mogućnost intenzivnijeg naseljavanja u antici, što bi se u budućim istraživanjima svakako moglo i trebalo očitovati. Ovim istraživanjima otkriven je još jedan „kamenčić” u „mozaiku” rimskih naselja u južnoj Panoniji.

INTERNETSKI IZVORI / INTERNET SOURCES

- BAZA – Baza antičkih arheoloških lokaliteta Republike Hrvatske Instituta za arheologiju, [http://www.iarh.hr/hr/projekti/baza-antickih-arheoloskih-lokaliteta-republike-hrvatske-instituta-za-arheologiju-\(baza\)/](http://www.iarh.hr/hr/projekti/baza-antickih-arheoloskih-lokaliteta-republike-hrvatske-instituta-za-arheologiju-(baza)/) (30.05.2021.)
- Digital atlas of the Roman Empire – <https://imperium.ahlfeldt.se/> (30.05.2021.)
- Geoportal DGU – <https://geoportal.dgu.hr/> (30.05.2021.)
- Geoportal Hrvatske vode – <https://preglednik.voda.hr> (30.05.2021.)

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Bugar, A. 2009, Šepkovića, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 5 (2008), 269–273.
- Dizdar, M., Tonc, A., Ložnjak Dizdar, D. 2011, Zaštitna istraživanja nalazišta AN 6 Gornji Vukojevac na trasi auto-ceste Zagreb – Sisak, dionica Velika Gorica jug – Lekenik, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. VII, 61–64.
- Dizdar, M., Tonc, A. 2012, Zaštitna istraživanja nalazišta AN 6 Gornji Vukojevac na trasi auto-ceste Zagreb – Sisak u 2011. godini, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. VIII, 85–89.
- Dragičević, M. 2019, *Arheološka kronika, što je bilo prije osnutka Bjelovara?*, katalog izložbe, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar.
- Gerić, B. 1989, Kulturno-povijesni spomenici općine Bjelovar, *Muzejski vjesnik*, Vol. 12, 36–41.
- Haraša, I., Bekić, L. 2007, Lokalitet: Sela, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 3 (2006), 74–75.
- Ilić, O. R. 2020, Roman Rural Settlements in the Provinces of Pannonia Inferior and Moesia Superior, in: *Villas, Peasant Agriculture, and the Roman Rural Economy. Panel 3.15*, Proceedings of the 19th International Congress of Classical Archaeology, Cologne/Bonn, 22 – 26 May 2018, Marzano A. (ed.), Archaeology and Economy in the Ancient World 17, Propylaeum, Heidelberg, 73–87.
- Jakovljević, G. 2007, Bjelovar prije Bjelovara, *Radovi Zavoda za znanstveno istraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, Vol. 1, 55–70.
- Jakovljević, G. 2012, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta Bjelovarsko-bilogorske županije*, Gradski muzej Bjelovar.
- Jelinčić Vučković, K. 2015, *Rimsko selo u provinciji gornjoj Panoniji: Virovitica Kiškorija Jug*, Monographiae Instituti archaeologici 7, Institut za arheologiju, Zagreb.
- Leleković, T., Rendić-Miočević, A. 2012, Rural Settlements, in: *The Archaeology of Roman Southern Pannonia. The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*, Mígotti B. (ed.), Archaeopress, Oxford, 279–311.
- Lovrenčević, Z. 1960, Nalazi iz rimskog doba u Bjelovaru i okolici, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, Vol. 4, 126–127.
- Lovrenčević, Z. 1980, Rimske ceste i naselja u bjelovarsko-podravskoj regiji, *Arheološki pregled*, Vol. 21, 233–248.
- Nodilo, H. 2017, *Zaštitno arheološko istraživanje na području izgradnje Istočne obilaznice grada Bjelovara*, izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima, Zagreb (neobjavljeni rukopis pohranjen u Konzervatorskom odjelu u Bjelovaru).
- Orengo, H. A., Ejarque, A., Albiach R. 2010, Remote Sensing and GIS applied to the study of an Iberian Iron Age oppidum's hinterland: La Carència project (Valencia, Spain), in: *Making History Interactive. Proceedings of the 37th Annual International Conference on Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology, Williamsburg, Virginia, USA March 22-26, 2009*, Fischer B. (ed.), British Archaeological Reports International Series 2079, Archaeopress, Oxford.
- Ožanić Roguljić, I. 2009, Rimski nalazi s lokaliteta Liskovac – Južna obilaznica Vinkovaca, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 26, 79–142.
- Ožanić Roguljić, I., Šiljeg, B., Kalafatić, H. 2020, Prilog poznavanju topografije teritorija kolonije Elije Murse unutar dnevne zone kretanja (cotidianus excursus), *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XVI, 71–77.
- Ožanić Roguljić, I., Nalazi rimske keramike u potoku Bjelovacka, in: *Arheološka istraživanja Bjelovarsko bilogorske županije*, Tončinić D. (ed.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, u tisku.
- Pavlović, A. 2013, *Brončani novac siscijske kovnice iz razdoblja kasne tetarhije (305-313) u svjetlu ostava iz Trijebnja u Bosni i Hercegovini i Bjelovana u Hrvatskoj*, Unpublished PhD Thesis, University of Zagreb, Zagreb.
- Schejbal, B. 2003, Nova razmatranja o *Aquae Balissae* i narodu Jaza. Pejzaž - Vode - Etimologija - Kultovi - Mitologija, pitanje atribucije i kontinuiteta, *Opuscula archaeologica*, Vol. 27, 393–416.
- Schejbal, B. 2004, Municipium Iasorum (Aquae Balissae), in: *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia II. Pannonia*, Šašel Kos M., Scherrer P. (eds.), Situla 42, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 99–129.
- Slukan Altić, M. 2012, Traffic and Its Impact on Morphological and Functional Urban Development in Historical Context: A Case Study of Bjelovar, Sisak and Koprivnic, *Podravina*, Vol. 11(22), 5–20.
- Smičiklas, T. 1905, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Vágvölgyi, B. 2015, Quantitative and GIS-based archaeological analysis of the Late Roman rural settlement of Ács-Kovácsrétek, *Dissertationes Archaeologicae*, 3(3), 127–189. <https://doi.org/10.17204/dissarch.2015.127>
- Wilson, A. 2000, Land drainage, in: *Ancient Water Technology*, Wikander Ö. (ed.), Technology and Change in History 2, E. J. Brill, Leiden, 308–317.

SUMMARY

Sporadic Roman finds of ceramics, glass, coins, water pipes, and stelae were found in the area of the town of Bjelovar. The discovery of necropolises in Novoseljani and the remains of Roman roads were also indicators of intensive Roman settlement in this area. However, there were no concrete discoveries on that issue, until the protective archaeological excavations in 2017, east of the town of Bjelovar, not far from Bjelovacka stream and Lug forest. Namely, in these researches, a Roman-era rural settlement was discovered, which shed new light on the Roman heritage of Bjelovar and its wider surroundings. On that occasion, a multitude of buried structures was discovered; buildings, pillars, pits, and kilns with fillings in which were exclusively Roman finds. Most of the small finds are various Roman pottery, and objects made of iron, bronze, glass, and stone, according to which the settlement dates from the 1st to the 4th century, in the period of Roman domination in the southern Pannonia. Due to the continuity of this settlement in the mentioned period, constant repair and construction of various buildings within the settlement, and the fact that it was possible to investigate just a part of the complete settlement, the found architecture is difficult to interpret. Despite these aggravating circumstances, even in this “clip” of the site, it is evident that the settlement does not have a proper layout of houses and buildings, and that it is organized around certain households with butts. Thus, 16 rectangular residential buildings were recognized, and all buildings were built exclusively of organic material throughout the entire period of the settlement's existence, without the presence of masonry architecture. In comparison with Roman sites of similar characteristics in the wider area of southern Pannonia (Virovitica Kiškorija South, Gornji Vukojevac, Šepkovića, and Sela), analogous situations related to the architecture and construction of such rural settlements were observed. By considering the spatial context in which the Roman settlement in Lug is

located, the specificity of the position in the archaeological, geographic and traffic but also hydrographic aspect was determined. Namely, Lug site is approximately equally distant (40 km air route) from all major ancient centres in its vicinity, but also exactly halfway on the route between Aquae Iasae (Varaždinske Toplice) and Aquae Balissae (Daruvarske Toplice), Roman thermal spa centres. Furthermore, considering the position of the Lug settlement in relation to floodplains and their potential, positioning in a relatively flooded area was observed, along Bjelovacka stream. The stream could have been used by the Roman settlement using a form of drainage channels identified during the research, which could enable higher soil fertility in the immediate vicinity of the settlement, and consequently better agricultural production. Analogous situations were also observed at some Roman sites in Hungary and Spain. In terms of archaeology and topography, Lug site is located at the intersection of two Roman vicinal roads, but also in the immediate vicinity (1 km) away from the Roman necropolis discovered in the 19th century in the village of Novoseljani, which supports their possible correlation. With this research, the ancient horizon in the area of the city of Bjelovar, which has so far been sporadically recognized in several positions in the form of small finds, but never in the form of Roman architecture preserved in situ, receives concrete confirmation as a Roman rural settlement. Therefore, we can say that the most important contribution of the research of the Roman rural settlement in Lug is the fact that it is the first researched Roman-era settlement in the wider vicinity of today's town of Bjelovar. This is a great contribution, first of all, to the understanding of the functioning of a Roman settlement with rural characteristics in the Bjelovar area, but consequently a contribution to a better knowledge of Roman settlement and spatial distribution of rural settlements in central and southern Pannonia. It is a pledge and incentive for further research.

